

A munkássport hőskora

Egy évszázaddal ezelőtt, Buda és Pest fővárossá egyesülésének idején az akkori csizmadia- és szabólegények, kékkfestők, vágóhídi munkások, a kétkezi dolgozók aligha gondoltak még arra, hogy a napi munka után vagy pihenő napjaikon sportoljanak. Hol volt még akkor a munkásosztály a sporttól, a rendszeres testedzéstől, a sportegyesületek alakításától, amelynek színeiben tornázni, atletizálni, túrázni később nem egyszer egyet jelentett a szocialista eszme vállalásával, az osztályharccal.

Az embertelenül hosszú napi munka közé ékeződött kurta szabad időben az eszmélésre sem igen volt módjuk a munkásoknak, még kevésbé arra, hogy a testükkel, az egészségükkel törődjenek. Legtöbbjük rossz levegőjű gyárak, műhelyek füstös kocsimák, egészségtelen, zsúfolt otthonok széttörhetetlennek látszó háromszögében élt. Holott a Pest-Budai Munkásképző Egylet a Dunaparti két város egyesítése előtt három esztendővel, már 1869-ben alapszabályba iktatta a test edzését. Ez azonban alighanem csak az alapszabályban volt lefektetve – mert hogy valóban tornáztak volna, arra már nincs adat.

Az első negyedszázad

Az első munkás-sportegylet a Vorwärts, negyedévszázadot váratott magára. 1895-ben alakították, a millenniumi építkezések alkalmából Budapestre sereglett német ajkú munkások. Soraikban magyarok is voltak.

A századforduló a munkások sporttevékenységében is fordulatot hozott. A munkásosztály számbeli növekedésével, politikai öntudatának erősödésével egyre-másra születtek a munkásság egészséges életmódját szolgáló sportegyesületek. 1900-ban a Veres Pálné u. 4-ben megalakult a Velocitas Budapesti Munkáskerékpár Egylet. Nem sokkal később a Klauzál utca 2-ben a Typographia Testgyakorlók Köre. 1904-ben a Munkások Torna és Sportegylete indult útnak a Kertész utca 41-ből. 1905 a Hercules alakulásának éve. 1908-ban a Vorwärtsból kiváltak egy csoportja kibontotta a Munkás Testedző Egylet zászlaját is.

Az új munkás-sportegylet megalakítására szólító felhívás 1906-ban jelent meg a Népszavában. A felhívásra negyvenen jelentkeztek. Ezek előkészítő bizottságot küldtek ki az alapszabályok benyújtásra. A belügyminiszter természetesen nem nagyon sietett az alakuló munkásegylet alapszabályainak láttamozásával. Két esztendőn keresztül különböző kifogásokkal utasította vissza a tervezetet, míg végül is úgy hagyta jóvá az alapszabályt, ha abba belekerül az is, hogy az MTE „működésének köréből minden politikai tevékenységet kizár”. Csodálatosképpen azon nem akadt fenn, hogy az egyesület színeül a vöröset választotta.

A város peremén is szükségét érezték a sportnak. Erzsébetfalván, a Csillag utca 2. szám alatt 1909-ben kezdte meg tevékenységét az Erzsébetfalvi Munkás Testedzőkör.

Egy évvel később, 1910. február 4-én újabb munkás-sportegylet született. Néhány munkás-turista megalakította a Természetbarátok Turista Egyesületét. Egy Conti utcai kis ház kávétermében ült össze a kevés számú alapító tag – annál több volt a rendőr a helyiség előtt. . . A vezetőségnek tizenhárom tagja volt, a taglétszám pedig mindössze harminc. A következő évben már kettőezerhatszáz tagja volt a TTE-nek,

és egymás után alakultak Budapesten s vidéken a csoportok és alosztályok.

Ugyanebben az évben kezdte meg működését a Kispesti Munkások Testedző Egyesülete, a Világosság Kerékpárkör.

Amikor a Népszava testedzés-rovatában, 1911. február 19-én megjelent a néhány sor felhívás a Vasas megalakítására, már egy tucat munkás-sportklub működött. „Vas- és Fémmunkások – olvasható a korabeli lapban –, akik a sport és testedzés iránt érdeklődnek, kéretnek, hogy 1911. évi február hó 24-én, pénteken este 8 órakor a Szövetség házában I. emeleti olvasótermében megjelenni szíveskedjenek. Minden vasas, aki egészséget ápolni, testét edzeni akarja, és aki híve a nemes sportnak, az ezen az összejövetelel megjelenik!” A Vasas SC alakuló ülését egy hónappal később, március 16-ára hívták össze.

A famunkások sem akartak elmaradni. 1913-ban megalakult a Famunkások Football-Clubja. Ugyanebben az évben látott munkához a Compaktor Sport Club a Baross utcai Pannónia Kávéházban, és a nyilván nagy feltűnést keltő Nőmunkások Tornaegyesülete a Lövölde tér 2-ben. Az Orczy út 40-es számú ház a Vas- és Rézbútormunkások Sport Klubjának adott helyet. Rosszindulatú gáncs, fölösleges bürokratizmus nehezítette kezdettől fogva a munkás-sportolók munkáját. Sportszerrel, megfelelő helyiségekkel alig-alig rendelkeztek. A Vorwärts például annak idején, hogy tagjai télen is tornázhassanak, egy vendéglő külön szobájában állította fel a tornaszereket, és ott tartotta tornaóráit.

A tornázni, sportolni akaró munkások később se nagyon jutottak állandó tornateremhez. Jellemző a kor szemlére az a válasz, amelyet egy, ebben az ügyben elhangzott városházi interpellációra adtak, miszerint: „Nem kötelesek az iskolagazgatók eltérni azt, hogy ugyanazok a tornaszereket, amelyeken este a munkások tornáznak, reggel az iskolagyerekek tornázzanak.”

A pálya még nagyobb gond volt. Még olyan kitűnő, lelkes, küzdeni tudó, nagyszerű játékosokat adó csapatnak is, mint a Vasas, amelyeknek labdarúgói 1911-ben a IV. osztályban öltöttek magukra egyesületük mezét, s öt év múlva már az első osztályban csillogtatták játéktudásukat. Angyalföldi grundokon, bérbé vett telkeken, kölcsönpályákon edzettek s játszották mérkőzéseiket a Vasas futballistái. Volt idő, amikor a felszerelést is kölcsönadakozásból vásárolták.

Orth György, a Vasas és a magyar válogatott világhírű futballistája így emlékszik vissza a hőskorra: „Mindnyájan hozzájárultunk, hogy legyen. Én jómagam akkor munka nélkül voltam, de hogy hozzájárulhassak, a ruhámat és felöltőmet tettem zálogba. Soha nem felejttem el, a nyomdászokkal játszottuk az első mérkőzést, és én munkaruhában mentem a meccsre, mert a ruhám a zálogban volt.”

A nemes törekvés, a jó szándék, hogy a munkás sportegyesületek minél több embert csaljanak ki a kocsmákból a szabadba, a sportpályákra, hogy eddzék, neveljék a munkásosztály legöntudatosabb rétegét, az első világháború kitörésekor zátonyra jutott. A mezei futást a szuronyroham váltotta fel. A háború egyszerűen pontot tett szinte minden sporttevékenységre.

Újrakezés és fellendülés

A forradalom, a proletárdiktatúra új reményt és lehetőséget jelentett a munkássport számára.

A régiek mellett új sportegyesületek alakultak. A Nyomdászok Testedző Egyesülete és a Palotai Testgyakorlók Köre nyitotta meg a sort 1918-ban, majd 1919-ben porondra lépett a Soroksári Munkás Testedzők köre, a Húsipari Munkások Sportklubja, és a Nagytétényi Munkások Testedző és Sportegylete is.

A kerékpározás nagy népszerűségét bizonyítja, hogy a proletárdiktatúra évében öt kerékpáros munkásegylet látott neki a kerekeselek toborzásához: a Király utca 102-ben az Edison Kerékpáros Egyesület, a Mária Terézia tér 1-ben a „Kiktartás” Kerékpár Kör, valamint a „Horgony” Kerékpárkör, amelynek a Bajnok utca és Kmetty utca sarkán lévő vendéglő adott helyet. Vendéglőben kezdte meg működését a „Jóbarát” Kerékpáros Kör és a Kispesti Munkások Kerékpár Köre is.

A Tanácsköztársaság alatt lendületet kapott, megújodott a munkások sporttevékenysége; természetesen az egész magyar sportélet szerves részeként. A Tanácsköztársaság vezetői fontos állami ügynek tekintették a sportot. Létrehozták a Testnevelési Ügyek Direktóriumát, köztulajdonba vették a sportlétesítményeket és a sportszergyártást. Hajós Alfrédot, első olimpiai bajnokunkat, felkérték új sportlétesítmények tervezésére.

Ezek megvalósítására már nem kerülhetett sor. Az ellenforradalom szétzúzta a munkásosztály és a munkás sportolók terveit.

A Tanácsköztársaság bukása után nehéz évek következtek a munkássport híveire. A lehetőségek a minimumra csökkentek. Az ellenforradalmi rendszer nem nézte jó szemmel az ilyen irányú szervezkedést sem. Mindenben politikai tevékenységet szimatolt, s nem is aaptalanul. A Munkás Testedző Egyesület, a Vasas, a Természetbarátok Egyesülete ugyan átmentette magát, de taglétszámuk megcsappant; nem egy tag börtönben sínylődött vagy emigrálni kényszerült.

A Tanácsköztársaság nagyszerű távlatokat nyitó rendeletei és lehetőségei azonban nem múltak el nyomtalanul, ott éltek az emberek emlékezetében. Amint tehát a közvetlen terror kissé alábbhagyott, a legjobbak ismét csatasorba álltak, s a hatóság éberségét kijátszva, rendezték sorikat. A húszas évek elején már némi fellendülés észlelhető a munkássportban. A Csepeli Munkásotthonban 1922-ben megalakult a Csepeli Testedzők Köre, az Alsóerdősor utca 32-ben pedig a Cipőfelsőrészkesztők Sport Clubja. Jóllehet az ellenforradalmi korszak igazán nem kedvezett a munkás sportolóknak és egyesületeiknek. Az MTE birkózóit például úgy dobták ki abból a helyiségből, ahol edzéseiket tartották, hogy még a tulajdonukat képező felszereléseiket sem vihették magukkal.

A munkás sportolók azonban – mint korábban – most sem ismertek lehetetlent. Mivel az iskolák tornatermeibe nem engedték be őket, így az atléták a kispesti erdőben, a Népligetben tartották edzéseiket. Olyan is akadt, aki úgy oldotta meg a napi edzést, hogy lakásától a munkahelyéig és vissza futva tette meg az utat.

Áldozatvállalásból turistaház

Az MTE-nél és a TTE-nél ezekben az években született meg az elhatározás, hogy turista-házat építenek maguknak. De miből? Csak megalapozatlan vágyálomnak tűnt a nagy terv. A tag-

BUDAPEST

796

ság egy része munka nélkül volt, a gyéren befolyó tagdíjak aligha fedezhették a költséget. A turisták leleményessége és áldozatkészsége azonban kifogyhatatlannak bizonyult. A háborúból sok német katonai kulacs, hátizsák, bakancs és bakancsszeg maradt meg; azokat árúsították. Az MTE borbélytagjai túra közben nyírták és borotválták tagtársaikat, forrasztólámpa fölött melegítették az ebédjüket; néhány fillért szívesen áldozott mindenki a jövőre menedékházra, ahol maguk között lehetnek, és nem nézik ki őket a polgári egyesületek tagjai.

A házépítés érdekében egészséges versengés indult meg a két munkás-sportegyesület között. A természetbarátok a főváros szomszédságában, a Kevélyen vettek telket. A munkás testedzőknek pedig Nagykovácsi község Úrbéres Szövetkezete engedett át díjmentesen egy turistaház építésére alkalmas területet, 25 esztendőre. A munkát 1924. augusztus 31-én kezdték meg. A tagok görnyedve hordták fel a hegyre a téglákat és az egyéb építési anyagokat; a helyszínen termelték ki a terméskövet az épület alapjainak lerakásához.

Ugyancsak 1924-ben tavasszal indult meg a kevélynyergyi menedékház építése. A TTE-tagok is nagy lelkesedéssel láttak munkához. Kora tavasztól késő őszig minden vasárnap száz és száz természetbarát csákányozta-feszítette, hordta és rakta egymásra a súlyos kötömböket. A szükséges robbantásokhoz pedig a felsőgallai és a vörösvári bányamunkások mentek föl a hegyre segíteni.

Öt évig tartott, amíg a dolgozók filléreiből, munkanélküli kőművesek, ácsok, tetőfedők, villanyszerelők áldozatos munkájával, a hátizsákokban felhordott téglákból felépült a TTE első turistaháza. 1928 tavaszán adták át rendeltetésének, ünnepélyes keretek között. Az MTE nagyszénási turistaháza már két éve tető alatt volt.

A kevélynyergyi turistaház és környéke a munkásturisták egyik legkedveltebb találkozóhelye lett. A TTE-ben a politikai nevelő munkát az egykori Vörös Hadsereg parancsnoka, Stromfeld Aurél irányította. A bokrok közé rejtett kis tisztások vasárnapról vasárnapra szemináriumi csoportoknak adtak helyet. Ugyanez volt a helyzet az MTE Zsíroshegyi turistaházában is. S a budai, a pilisi hegyekben, Csillebércen, Frankhegyen, Huszonnégyökrösön, és mindenütt, ahol munkásturisták jártak, le-letelepedtek egy kis politikai eszmefuttatásra, oktatták, tanították egymást.

Pártiskolák a szabadban

„Maga a természet alakította ki a pártiskola helyiségét — írták a Kommunista Ifjúság Szövetsége egyik jelentésében. — Megmásszuk a hegymagaslatokat, leheveredünk a tisztásra, és kész a pártiskola helyisége. Posztokat állítunk fel, hogy az arra cirkáló rendőrök rajtunk ne üssenek, és ha felhangzik az őrt álló elvtárs minden kiránduláshoz megállapította jelszava, játékba kezdünk, amelyet mind addig folytatunk, ameddig a burzsoá hatalom kakastollas legényei el nem tűnnek a szemhatárról. Utána továbbfolytatjuk a tanulást.”

A föld alá szorított KMP népgyűléseit is a hegyekben volt kénytelen megtartani. Egy-egy ilyen monstre-túrán százak, ezrek vettek részt. A kevesek által ismert helyszínen munkásturisták vezették az elvtársak, szimpatizánsok látszatra csak a természet szépségeit élvező csoportjait.

A horányi TTE-telep, az MTE gödi Fecskefésze baloldali fiatalok, kommunista ifjúságok valószínű politikai iskolái voltak. Hány későbbi vezető, mártír, partizán, a kommunista mozgalom egyszerű katonájának emlékét őrzi ez a két telep . . .

„Vörös Csepel, vezesd a harcot . . .” — énekeltek lelkesen a fiatalok. Odébb a kórus próbálta a Szalmás Piroska által megzenésített Benjámin-indulót: „Várnak rád a magas hegyek, s a hűvös mély folyók/ testvér, te érted küzdenek a munkás sportolók!”

A gödi Duna-part megismétlődő, jelentős ese-

ménye volt a minden év júliusának első vasárnapján megtartott Vörös Sport Nap. Egész napon át röplabdázóktól, kézilabdázóktól és szurkolóktól volt hangos a telep és környéke. A nap legérdekesebb eseménye mindig a többszáz sportoló részvételével lebonyolított folyami úszás volt.

Sport és osztályharc

Csak címszavakban is oldalakat tenne ki, ha a munkássportegyesületek minden tevékenységét fel akarnám sorolni. De nem hagyhatjuk említés nélkül az MTE 1928-as szabadtéri sportünnepségét, amelyet a lágymányosi BEAC-pályán rendeztek meg. Sportolók és nézők ezrei sereglettek ide ezen a napon a város minden részéből. Látványos, politikai tett volt ez. Már a pályákon való felvonulás is felkeltette az érdeklődést, a torna-gyakorlat során kibontott, megszámlálhatatlan M-betűs kis vörös lobogó pedig félreérthetetlenül jelezte a munkásosztály hovatarozását és erejét, s hogy az ezernyi megtorlással élő Horthy-rendszerben is munkál még 1919 emléke.

A későbbi Városi Színház-beli tornabemutatóknak, kalapács- és buzogánygyakorlatainak, élőképeinek ugyancsak megvolt a mondanivalójuk. Gyakran egy-egy mozdulat mondta el azt, amit szavakban nem lehetett tovább adni.

A munkássport-egyesületekben a sport és az osztályharc mindig együtt volt, jóllehet, sokszor és sokan nem értettek vele egyet, gyakran az egyesületeken belül sem. A jobboldali szociáldemokratá sportvezetőknek nem egyszer sikerült lefékezni a forradalmi lendületet, eltávolítani vagy távozásra kényszeríteni egy-egy harcosabb tagot. A kommunisták azonban többnyire megtalálták a módját, hogy érvényesíteni tudják a maguk, illetve a párt elképzeléseit; bár 1930-ban az MTE, majd néhány évvel később a TTE jobboldali vezetősége olyan határozatot hozott, hogy az egyesületben tilos a politizálás, s hogy a kommunistákat ki kell zárni.

A munkás sportolók célkitűzéseit a Proletár Sport című lap cikkei tükrözték. Utóda, a Sportoló Munkás, harcosabb szellemet képviselt. Az illetékes hatóság már az első számot inkriminálta; több elvtárs ellen, még a terjesztők ellen is eljárást indítottak.

Az újságot megpróbálták elkobozni. És csak a lapért nyomdába küldött ifjúkommunista ügyességének volt köszönhető, hogy ez nem sikerült. Így az ezer példány eljutott azokhoz, akiknek szánták. Nem csoda, hogy rácsaptak, hiszen ilyen mondatokkal mozgósították az olvasót: „Tömegszervezetekké a munkás-sportegyesületeket, hatalmassá és harcosná, osztályerődde építeni a munkás-sportegyesületeket — bevonni a munkásfiatalok ezreit a sportolók táborába, hogy edzetté, szívóssá, ügyessé váljanak, s így még jobban megállják a helyüket a harcban.”

A legjobbak meg is állták. Résztvettek tüntetéseken, bekapcsolódtak a bérharcokba. Az 1930-as évek közepén az építőmunkások sztrájkját például úgy segítették az MTE baloldali tornászai, hogy kimentek egy-egy üzembe, a munka befejezése előtt párperces röpgyűlést tartottak, tornaruhára vetkőztek, bemutattak néhány gúlagyakorlatot, s az összesereglett munkások előtt valamelyikük méltatta az építősztrájk jelentőségét, felszólította őket, hogy anyagilag segítsék a sztrájkolókat. Szüksős anyagi lehetőségeik szerint maguk is támogatták a nehéz napokat-heteket átélő, tisztességesebb bért követelő építőmunkásokat.

Nemcsak a tagok — a munkás-sportegyesületek sem bővelkedtek anyagiakban. A kormányzat sportra fordított összegeiből vajmi keveset láttak; azok jó részét felemészítette a leveinte-mozgalom. Ami maradt: elvitték a nacionalizmussal, irredentizmussal átitatott sportegyesületek és rendezvényeik. A munkás-sportolóknak maguknak kellett megoldaniok anyagi problémáikat. Hogyan? Az egyik Vasas-tornászlány visszaemlékezésében például elmondja, hogyan tettek szert a kultúr- és sporteladásokhoz szükséges tornaruhákra,

„Összekuporgatott pénzünkön vet-tük az anyagot, és esténként közösen varrtuk meg, a fiukét is. Tornacipőt is magunk csináltunk: rögssz kalapból a talpát, vászonból a felsőrészt.” Az MTE-isták sem voltak elkényeztetve. Erről vallanak egy másik visszaemlékezés sorai: „Az egyesület csak pályát tudott adni; minden egyebet nekünk kellett megszerezni. A mezt, a nadrágot, a szögescipőt, a melegítőt magunk vásároltuk, a cipőt legtöbbszörre használtan, az egyesület révén szereztük be; ha meg akartunk fürödni edzés vagy verseny után, magunk hoztunk fát hazulról. Pedig voltak köztünk országos híru, kitudó versenyzők is.”

A mostoha körülmények azonban soha nem szegték kedvét a munkás-sportolóknak. Sem az állandó megfigyelés, az újra és újra megismétlődő zaklatások. Pedig volt benne részük bőven a Horthy-rendszer negyed évszázada alatt. Nem egyszer besúgók, spiclik, agent-provocateurök férköztek a soraikba. Turistaruhas detektívek járták a hegyeket, vitték a jelentéseket feletteseiknek. Számtalan ügyirat tanúskodik erről: „Már többször szóvá tettük — olvassuk az egyikben —, hogy a Természetbarátok Turista Egyesületének tagjai között nagyon sok kommunista érzelmű fiatal munkás van, akik a vasárnapi kirándulásokat bolsevik agitációra használják fel. A főkapitányság politikai osztályán negyven embert vettek őrizetbe, javarészt húsz év körüli fiúkat és lányokat, a Kommunista Ifjúság Szövetségének tagjait.”

A második negyedszázad legnehezebb éve

A második világháború már előrevetette árnyékát. A hitlerizmus megerősödésével hazai nyilansaink is mozgolódtak. A hivatalos politika mindinkább jobbra tartott. Magyarország belépett a háborúba.

Mindez kihatott a munkás-sportegyesületek tevékenységére is. Előbb csak nehezítette, később lehetetlenné tette a munkás-sportegyesületek munkáját. Pest megye hírhedt nyilas főispánja 1941-ben bezáratta a gödi Fecske-fészeket. A munkásturisták Természetbarát című lapját betiltották. A TTE élére kormánybiztost neveztek ki, majd a német megszállást követő napokban kormányrendelettel feloszlatták az egyesületet, központi helyiségét lefoglalták, menedékházait és minden vagyonát elkobozták. Ugyanerre a sorsra jutott az MTE is. A Vasas labdarúgónak népszerűsége valamivel meghosszabbította az egyesület életét. Később azt is átszervezték, élére kormánybiztost neveztek ki, megváltoztatták az egyesület nevét, és eltiltották a piros-kék szín viselésétől.

A Vasas-név többnyire mindenkinek a futballistákat juttatja eszébe. Pedig a Vasasnak a két háború között egy sor más szakosztálya is volt, ismert, neves versenyzőkkel. A politikai munkában pedig az 1927-ben alakult tornász-szakosztály tagjai jártak az élen. A Magdolna utcai Vasas-székház nagytermében rendezett díszturnáik, előadásaik politikai demonstrációnak számítottak. A többi munkás-sportegyesülettel együtt harcoltak a tulajdonképpen katonai kiképzést szolgáló leveinte-mozgalom ellen, részt vettek minden jelentős tüntetésen, a Vörös Segély munkájában, illegális sajtótermékek, röplapok terjesztésében.

A háború, a zsidó-törvény, a nyilasterror százával, ezrével juttatta a frontra, haláltáborokba, börtönökbe a munkás-sportegyesületek tagjait. Akik tehették, megpróbálták szembeszállni, nem egyszer fegyverrel is, az önkénnyel, hogy segítsék, sietessék a felszabadulást — hogy a régi hittel, új erővel láthassanak hozzá már nemcsak a munkássport, hanem az új alapokra helyezett egyetem magyar sport megszervezéséhez.

A hőskorszak lezárult. Az anyagi és szellemi romok eltakarítása után a sportpályákon és a sportegyesületekben megindult az újjáépítés. Ez már a napjainkig nyúló jelen, sokan ismerik, a krónikás nyugodtan leteheti a tollat.